

Titulní list: J. I. Címbal, obraz *Apoteóza sv. Jana z Boha* (detail), Kuks, kostel Nejsvětější Trojice.

Obr. 1: J. I. Címbal, grafický list *Malíř s portrétem manželky* (detail), soukromá sbírka.

Obr. 2: J. I. Címbal, obraz *Sv. Jan Nepomucký*, Kuks, kostel Nejsvětější Trojice.

Obr. 3: J. I. Címbal, obraz *Křtustus zbavován šatu* (detail), Kuks, kaple za presbytářem kostela Nejsvětější Trojice.

Obr. 4: J. I. Címbal, výmalba v interiéru lékárny, Brno, lékárna kláštera milosrdných bratří.

Obr. 5: J. I. Címbal, obraz *Křtustus a cizoložnice*, soukromá sbírka.

Obr. 6: J. I. Címbal, obraz *Apoteóza sv. Havla*, Rychnov nad Kněžnou, farní kostel sv. Havla.

Text a výčet lokalit: Petr Arijčuk.

Fotografie: NPÚ, ÚOP v Josefově; Archiv Milosrdných bratří.

Mapa: Marek Pacák.

Tisk: fronte s.r.o.

V roce 2022 vydal Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Josefově.

Publikace vznikla v rámci výzkumné činnosti NPÚ financované z institucionální podpory Ministerstva kultury na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace (IP DKRVO).

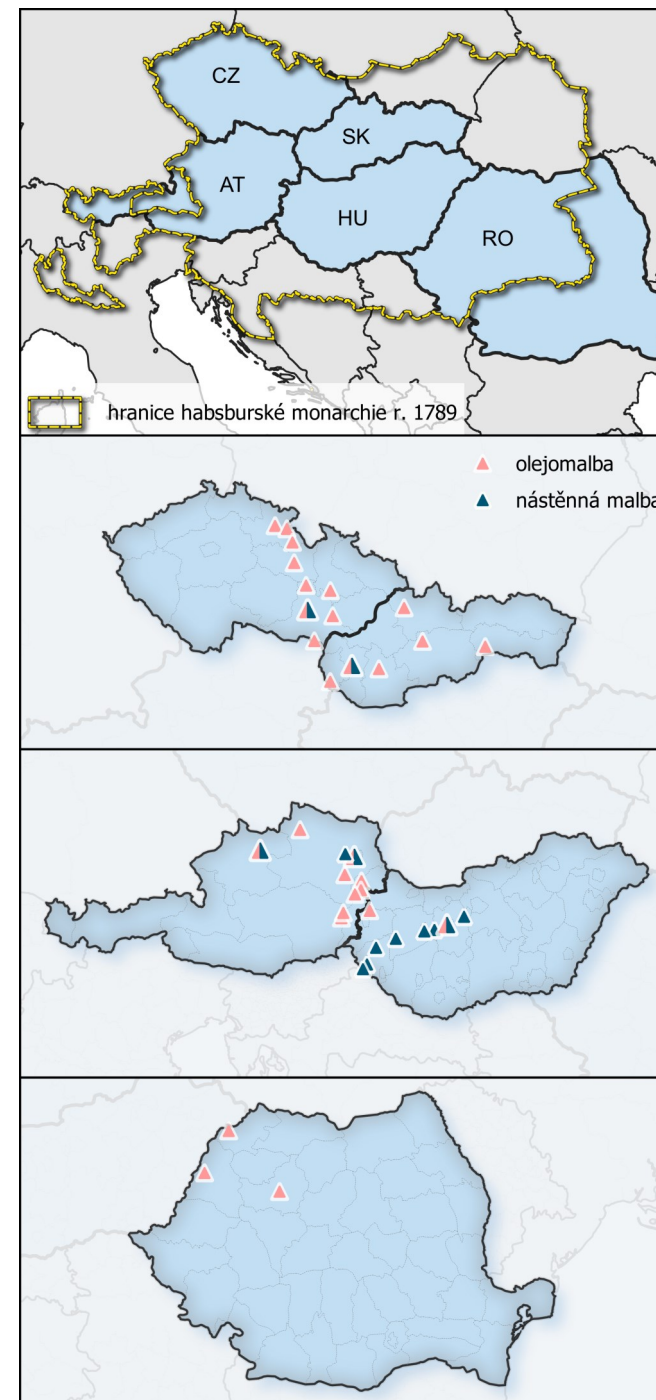
ISBN 978-80-88226-29-1

Kromě milosrdných bratří nalezl Címbal na východě Čech i další své zákazníky, konkrétně v Litomyšli a v Rychnově nad Kněžnou. Za objednávkou obrazu *Archanděla Michaela* pro hlavní oltář zámecké kaple v Litomyšli lze takřka s jistotou očekávat osobu blízkou tehdejšímu majiteli litomyšlského panství z rodu Valdštejnů-Vartemberků. Obraz určený pro jediný oltář v interiéru zámecké kaple zůstal až do nedávna stranou pozornosti a autorsky neurčen. Oproti tomu další z Címbalových prací, obraz *Apoteóza sv. Havla* zasláný z Vídně pro hlavní oltář farního kostela sv. Havla v Rychnově nad Kněžnou, se těšil zájmu již v minulosti. Vypovídá o tom i několik postupně učiněných, mylných pokusů o jeho autorské připsání, které správně identifikaci Címbala jako jeho skutečného autora předcházely. Kontext této objednávky není přesně objasněn, na rychnovském panství Kolovratů, patronů farního kostela, se však setkáváme ještě s dalšími soudobými pracemi od vídeňských malířů a lze snad usuzovat, že vrchnost, s ohledem na určitý způsob vlastní reprezentace, v některých případech vídeňské práce preferovala. Vyloučit ovšem v tomto směru nelze ani iniciativu místní duchovní správy.

Svůj velký potenciál tvůrce nástěnných maleb a dekorací – jimiž se představil například v řadové lékárně milosrdných bratří v Brně, v lékárně při klášteře alžbětinek ve Vídni nebo v klášteře kartuziánů v dolnorakouském Mauerbachu – rozvinul Johann Ignaz Címbal především v Uhrách. Například farní kostely v Székesfehérváru a v Zalaegerszegu představují dnes pozoruhodný doklad tohoto Címbalova umění. V obou těchto velkých městských kostelích v průběhu jen několika let provedl kompletní nástěnnou výmalbu kleneb celého interiéru i jeho bočních kaplí, vybavených namísto tradičních oltářních architektur Címbalovými iluzivními malířskými nápodobami. Některé z oltářů přitom vybavil i závěsnými oltářními obrazy a výrazným způsobem tak přispěl k celistvosti umělecky jednotně pojednaného interiéru i celkovému dojmu, který si návštěvník vytvoří. Právě v někdejších Uhrách můžeme vysledovat také další jeho důležité zákazníky. Z řadových společenství se k nim řadí především jezuité (Bratislava, Banská Bystrica, patrně Košice, Žilina) a piaristé (Carei), řadou maleb přispěl také k vybavení kostelů na panstvích rodin Esterházy a Batthyány. Jiným významným Címbalovým podporovatelem se stal biskup Ignaz Koller, který jej mimo jiné pověřil výmalbou několika místností, včetně kaple a slavnostního sálu, v biskupském paláci v maďarském Veszprému i dnes již nedochovanou malířskou výzdobou letní biskupské rezidence v Sümegu.

Mnohé Címbalovy práce se nacházejí také v galerijních (Slovenská národní galerie v Bratislavě, Národní galerie v Praze, Rakouská galerie ve Vídni) a muzejních sbírkách (Středoslovenské muzeum v Banské Bystrici, SNM – Muzeum Bojnice, SNM – Historické muzeum Bratislava, Východoslovenské muzeum v Košicích, Novohradské muzeum a galerie v Lučenci, Křesťanské muzeum v Ostřihomi, Muzeum západoevropského umění v Rize, Lesnické a hospodářské muzeum ve Zvoleně, Považské muzeum v Žilině), další byly zaznamenány v soukromých sbírkách nebo v nabídkách aukčních síní. Tam se, byť jen sporadicky, objevují i ukázky Címbalovy grafické tvorby.

Čechy

Kuks – klášter milosrdných bratří a kostel Nejsvětější Trojice
Litomyšl – zámecká kaple Michaela Archanděla
Nové Město nad Metují – klášterní kostel Narození Panny Marie
Rychnov nad Kněžnou – kostel sv. Havla

Morava

Brno – klášter a lékárna milosrdných bratří
Koryčany – kostel sv. Vavřince
Letovice – klášterní kostel sv. Václava
Prostějov – klášterní kostel sv. Jana Nepomuckého
Valtice – klášterní kostel sv. Augustina

Rakousko

Drassburg – kostel sv. Anny
Eisenstadt – klášterní kostel sv. Antonína Paduánského
Linz – klášter milosrdných bratří a kostel Neuposkvrněného počítí P. Marie
Markt Allhau – kostel sv. Lucie
Mauerbach – klášter kartuziánů
Pinkafeld – kostel sv. Petra a sv. Pavla
Sankt Veit an der Treisting – kostel sv. Víta
Schattendorf – kostel Michaela Archanděla
Sieggraben – kostel Povýšení sv. Kříže
Wien – jezuitský kostel Devíti andělských kůrů (Wien I)
– klášter milosrdných bratří a kostel sv. Jana Křtitele (Wien II)
– klášterní kostel sv. Alžběty a lékárna alžbětinek (Wien III)
– kostel sv. Jiljí (Wien X, Oberlaa)
Zwettl – kostel Nanebevzetí Panny Marie

Slovensko

Banská Bystrica – biskupská rezidence
– jezuitský kostel sv. Františka Xaverského
Bratislava – jezuitská rezidence
Pohranice – kostel Všech Svatých
Rožňava – kostel sv. Anny
Trnava – biskupská rezidence
– kaple v semináři sv. Štefana
Žilina – jezuitský kostel Obrácení sv. Pavla

Maďarsko

Csepreg – kostel sv. Mikuláše
Páka – kostel sv. Petra a sv. Pavla
Peremarton – kostel sv. Ladislava
Martonvásár – kostel sv. Anny
Sümege – biskupská rezidence
Székesfehérvár – katedrála sv. Štěpána
Tornyiszentmiklós – kostel sv. Mikuláše
Veszprém – biskupská rezidence
Zalaegerszeg – kostel sv. Máří Magdalény

Rumunsko

Carei – piaristický kostel sv. Josefa Kalasánského
Cluj – kostel Nejsvětější Trojice
Oradea – katedrála Nanebevzetí Panny Marie

JOHANN IGNAZ
CIMBAL
(1722–1795)

HOSPITÁLSKÝ ŘÁD SVATÉHO JANA Z BOHA

V portugalském Monte-Mor-Nuovo narozený Juan Ciudad (1495–1550), svatořečený roku 1690 jako svatý Jan z Boha, inicioval svými skutky a působením vznik bratrstva, které krátce po jeho smrti povýšil papež Pius V. bulou *Licet ex debito*, vydanou 1. ledna 1572, na oficiálně uznané řeholní společenství. To se již od samého počátku svého působení soustředilo na charitativní činnost a duchovní a hospitální služby poskytování nemocným, nemohoucím a přestárlým. Takto vyvíjená a vždy potřebná služba výrazně přispěla k rychlému rozšíření společenství po celé kontinentální Evropě a následně i daleko za její hranice, do zemí Latinské a Jižní Ameriky i oblastí v Asii a v Africe. S odstupem čtrnácti let, 1. října 1586, pak papež Pius V. další bulou stvrdil povýšení tohoto společenství na Hospitálský řád svatého Jana z Boha, dnes v povědomí veřejnosti známý obvykle pod označením milosrdní bratří. Ti v českých zemích založili svůj první klášter již roku 1620 v Praze na Starém Městě a do konce 18. století ještě v devíti dalších lokalitách Čech, Moravy a Slezska (1694 Cieszyn, 1696 Nové Město nad Metují, 1710 Wrocław, 1733 Prostějov, 1743 Kuks, 1747 Brno, 1750 Letovice, 1764 Prudník, 1781 Vizovice).

Výročí 450 let od založení Hospitalského řádu svatého Jana z Boha není ovšem jedinou událostí, kterou si lze ve spojení s tímto řeholním řádem v roce 2022 připomenout. Ono druhé výročí se spíše než k duchovnímu poslání a charitativnímu působení řádu, tedy k jeho skutečnému charisma, pojí k jeho vnější prezentaci. Její přirozenou součástí se pocho-pitelně stávaly také umělecké výzdoby, které sobě vlastní formou předávaly a veřejnosti přibližovaly řádové poslání. Prakticky každý z řeholních řádů se při zařizování vlastních objektů spoléhal, zejména z ekonomických důvodů, na umělecky a řemeslně nadané jedince z vlastních řad. V tomto ohledu je v českých zemích dobře známé zejména jméno malíře Ignáce Raaba (1715–1787), který se mnoha pracemi podílel na vybavování jezuitských kostelů, kolejí a dalších řádových objektů v Čechách, na Moravě i ve Slezsku, a který jako laik na počátku své umělecké dráhy do jezuitského řádu vstoupil. V obdobné roli bychom se u milosrdných bratří v celé střední Evropě setkali s osobou význačného malíře Johanna Ignaze Cimbala (1722–1795). Výročí 300 let od jeho narození, které na rok 2022 připadá, představuje vhodný podnět k připomenutí jeho osobnosti a tvorby, s níž se můžeme dodnes nejen v Čechách a na Moravě setkat.

JOHANN IGNAZ CIMBAL – MALÍŘ ŘÁDU MILOSRDNÝCH BRATŘÍ

Johann Ignaz Cimal, na rozdíl od Ignáce Raaba, sice do řádu jako takového nevstoupil, nicméně jeho vazba k milosrdným bratřím byla skrze jiné jeho životní osudy obdobně určující. Svoji uměleckou tvorbou, vyvíjenou od poloviny čtyřicátých let 18. století až téměř do závěru století, se zařadil mezi významné reprezentanty středoevropské barokní malby druhé poloviny 18. století. Jeho jméno přesto nepatří v českém prostředí k těm nejznámějším. Důvody tohoto opomíjení můžeme patrně hledat v širokém rozprostření jeho prací, kterými se však pouze v menší míře prezentoval v českých zemích, konkrétně hned na několika místech východních Čech a na Moravě. Podstatně větší část své tvorby pak zanechal ve Vídni, v Dolním Rakousku a především na rozsáhlém území někdejších Uher, zahrnujícím lokality na Slovensku, v Maďarsku, v Rumunsku i na území dnešního rakouského Burgenlandu.

Cimal pocházel od slezského Bílovce, ještě jako chlapec se dostal do Vídně a pobýval v tamním klášteře milosrdných bratří na dnešní Taborstrasse. Alespoň tak o tom hovoří soudobé klášterní záznamy, když v padesátých letech 18. století obdivně komentují jeho malířské umění a upozorňují na zázemí, které mu ještě jako chlapec před lety řád poskytl. Okolnosti ohledně přesídlení mladistvého Johanna Ignaze do Vídně neznáme, každopádně v roce 1742 se jeho jméno poprvé objevuje v záznamech vídeňské umělecké akademie, kam se toho roku zapsal ke studiu ve třídě malby. Ve spojení s akademií jej znovu nacházíme, po čtyřletém přerušení její činnosti, ještě i na počátku padesátých let 18. století, kdy se po tři roky – naposledy roku 1753 – účastnil soutěží v malbě. V nich se v konkurenci řady dalších absolventů výrazněji neprosadil. Přesto již v této době náležel k vyhledávaným malířům, zejména pak ve Vídni, kde své nejčasnější dnes zjištěné a dochované práce vytvořil již během druhé poloviny čtyřicátých let 18. století.

Za nejdůležitějšího malířova zákazníka lze přitom bez váhání označit milosrdné bratry. Pro Hospitálský řád sv. Jana z Boha pracoval prakticky až do závěru svého života, pro stejného objednavatele posléze pracovali i oba jeho umělecky nadaní synové, malíři Johann Cimal a Jacob Cimal. Ačkoli se Cimalovo jméno pojí především s vídeňským konventem milosrdných bratří, nejranější jeho dnes poznané práce pro tento řád bychom našli v Brně. Již roku 1750 obdržel část platby za nástropní a nástěnné výmalby v interiéru brněnské lékárny milosrdných bratří, později pak, v šedesátých letech, do Brna zaslal i soubor osmi velkých obrazů s postavami světců k vybavení interiéru tehdejšího řádového kostela. Dodnes ve dvou prostorách lékárenského provozu dochovaná původní barokní výmalba je přitom jedinou dnes zjištěnou nástěnnou malbou, kterou Johann Ignaz Cimal v českých zemích provedl. Všechny ostatní jeho zdejší práce již tvoří pouze olejomalby, vesměs oltářní a závěsné obrazy určené pro kostelní interiéry.

CIMBALOVY OBRAZY PRO KOSTEL A HOSPITAL MILOSRDNÝCH BRATŘÍ V KUKSU

Zřejmě nejpozoruhodnější obrazový soubor vyhotovený pro objednavatele z českých zemí nalezneme v Kuksu, v tamním hospitalu a kostele milosrdných bratří. Paradoxně je zároveň jedinou Cimalovou zakázkou určenou milosrdným bratřím v českých zemích, v jejímž případě se zatím nemůžeme opřít o výpovědi archiválií. Ty nám přitom poskytují doplňující informace, často včetně datace a případně i okolností sjednání zakázky, pro většinu dalších Cimalových prací určených zdejším klášterům milosrdných bratří v Brně, Prostějově, Novém Městě nad Metují, Letovicích i dříve dolnorakouských Valticích, připojených k Československu až v roce 1920. K zařizování kostela v Kuksu, vystavěného – spolu s budoucím hospitem – ještě za života Františka Antonína hraběte Šporka (1662–1738) ve druhém desetiletí 18. století a v tom čase vybaveného pouze monumentální architekturou hlavního oltáře, včetně její sochařské i obrazové výzdoby, přistoupili teprve s odstupem tří desetiletí milosrdní bratří. Ti přicházejí do Kuksu roku 1743 a od konce čtyřicátých let 18. století postupně zařizují kostel i interiéry kláštera mobiliářem.

Kdo přesně Johana Ignaze Cimbala se zakázkou na malby pro Kuks oslovil, nevíme. Již v předchozích letech dodal své obrazy pro řádové kostely ve Vídni a ve Valticích a provedl výše připomenutou výmalbu lékárny v Brně. Do Kuksu postupně zaslal obrazy pro boční oltáře sv. Josefa Pěstouna a sv. Jana Nepomuckého v klášterním kostele, včetně k nim příslušejících rozměrných obrazů *Zvěstování Panny Marie* a *Apoteóza sv. Jana z Boha* (k oběma obrazům se dochovaly přípravné olejové skici), i obrazy pro oltář sv. Kříže s ústředním obrazem *Sv. Máří Magdaléna pod křížem*, který byl pořízen pro nemocniční sál. Třemi menšími formáty *Kašpar*, *Melichar* a *Baltazar* přispěl také k dotvoření skříňových nástavců v sakristii kostela, obzvláště expresivním projevem pak návštěvníka bezpochyby zaujmou velké protějškové obrazy *Vztyčení kříže* a *Kristus zbavován šatů*, zavěšené dnes v kapli přiléhající ke kostelnímu presbytáři. Všechny tyto práce vznikaly patrně v průběhu druhé poloviny padesátých a snad ještě i na počátku šedesátých let 18. století. Jen o pár let později, roku 1765, zaslal Cimal z Vídně obraz *Narození Panny Marie* pro hlavní oltář klášterního kostela spolubratří v nedalekém Novém Městě nad Metují. V jeho případě víme, že objednavatelem a plátcem obrazu se stal vídeňský provinciální tajemník řádu P. Linus Pergner.

